

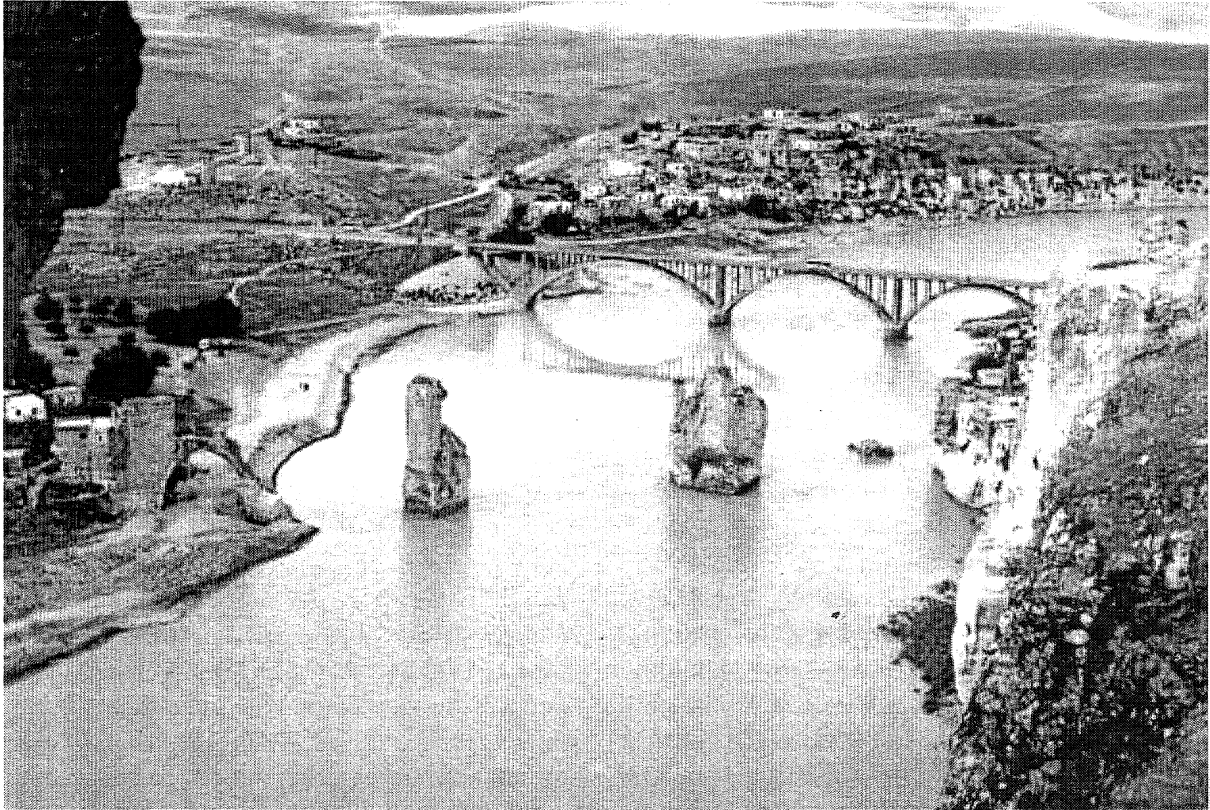
SUYA GÖMÜLEN TARİHİMİZ VE DOĞAL ZENGİNLİĞİMİZ (HASANKEYF VE MÜNZUR)

Murat ATEŞOĞULLARI - Özgür Cihan KARASAN

İsmi nereden aldığı halen, tartışılan, ve Ortaçağdaki tarihçiler tarafından HİSN KEYFA (Kaya Kale) olarak bilinen **Hasankeyf**; eski tarih ve medeniyetlere beşiklik etmiş Mezopotamya bölgesinde Dicle **Nehri'nin** doğu kıyısında, kuzeyde Raman Dağı ve güneyde Midyat Dağları arasında bulunmaktadır. **Yakın** zamana kadar **Mardin'in** Gercüş ilçesine bağlı bir kasaba olan Hasankeyf, 1990 yılı ortalarında ilçe yapılarak Batman iline bağlanmıştır.

Hasankeyfin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu şimdiye kadar karanlıkta kalmıştır.

Eldeki, bilgi ve verilerin yeterli olmaması» halen devam etmekte olan arkeolojik kazılarda **bizi** aydınlatacak **bulgulara** tam olarak ulaşamaması nedeniyle Hasankeyfin **kuruluşu** hakkındaki görüşler, bir ihtimal olmaktan ileriye gidememiştir. Hasankeyf'te görüldüğü iddia edilen, eski Yunan, Roma, Bizans ve Arap Uygarlıklarına ait paraların bulunması sadece bir söylentiden ibaret değil ise, Hasankeyf in en **azından** eski Yunan dönemlerinde kurulmuş olması gerekir, Hasankeyf e milattan sonraki, asırlarda ise Bizanslılar, **Sasaniler**, Emeviler, Abbasiler, **Hamdasiler**, **Mervaniler**, Artuklular,

Eyyubiler ½ Osmanlılar hakim olmuştur..,

Hasankeyf te, bugünde bazıları halen mesken olarak kullanılan bol sayıda (yaklaşık 4-5 bin) mağara bulunmaktadır. 1932 yılında Hasankeyf teki tarihi eserleri inceleyen FraiSız bilim adamı Albert Gabriel» zamanın ilgili Bakanlığına takdim, ettiği raporda ve daha sonra kaleme aldığı makalede» eserlerin hiç olmasa o zamanki durumlarının korunması için bazı önerilerde bulunur. Ancak bu öneriler dikkate alınmadığı için, Hasankeyf günümüze kadar harap olmuştur ve günümüzde de harap olmaya devam etmektedir.

Hasankeyf te 1967 yılında tam bir kültür katliamı yaşanmış ve mağaralarda yaşayan vatandaşlara iskan evleri yapma bahanesiyle bir çok tarihi iz maalesef yok edilmiştir. Yeni şehir, •adeta tarih, temelleri üzerine kurulmuştur. 1981 yılında Kültür¹ Bakanlığı. EsM Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Gayrimenkul Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, tarafından Hasankeyf teki Tarihi eserler, 13.03.1981 gün ve A-2767. saydı .kararıyla koruma altına alınmış(1), ancak bu tarihten günümüze kadar toruma adına bir çalışma yapılmamıştır.,

Günümüzde ise tarihi Hasankeyf, Mardin'in Dargeçit ilçesi yakınlarında yapılmaya çalışılan Ilısu. Baraj Projesi ile sular altında bırakılmak isteniyor. Ilısu Barajı GAPın bir parçası olarak Dicle Nehri üzerinde kurulacak olan barajlardan birisidir. Bu baraj projesinin hazırlanmasına 1960li yıllarda başlanmış ve proje 1982 yılında kesinleşmiştir¹.

İlk projeye göre Ilısu Barajı» petrol çıkarma çalışmalarına devam edilen Raman, Dağfını. da sular altında bırakacaktı. Bu nedenle Ilısu Projesi yıllarca bekletilip» 1974 yılında yapılan revize çalışmaları sonucunda petrol hazinesi olan Raman Dağı, baraj kotunun düşürülmesiyle kurtarılmıştıDiyarbakır, Sort, Mardin, Batman ve Sımak il sınırları içinde yer alacak, olan Ilısu Baraj Gölü», projenin petrol nedeniyle revize edilmesine rağmen» tarihi Hasankeyf in sular altında, kalmasına neden olacaktın Kotan bir kez daha düşürülerek Hasankeyfin kurtarılması istenmiş ancak DSİ yetkilileri, Hasankeyf i kurtarmak için yapılacak

olan 100 metrelik kot düşürme işleminin gerçekleşmesi durumunda Ilısu' Barajı'mn bir anlamının kalmayacağını ve projenin ekonomik olmaktan çıkacağını belirtilerek Hasankeyfin sular altında, kalarak katledilmesine göz yummuşlardır.

Ilısu Barajı Hidroelektrik Santrali toplam 3800 GWH elektrik enerjisi üretim, kapasiteli olacak şekilde planlanıp, bu barajdan en fazla 50 yıl yararlanılabilecek ve 50 yıl sonra da baraj ömrünü tamamlayacaktır. Yani 50 yıla karşılık binlerce yıllık miras olan Hasankeyf yok edilmek (katledilmek) istenmektedir.

Dünyada, artık projelerin çevre ve kültürel değerler korunacak sekide hazırlanmasına rağmen». 40 yıl, önceki teknik, şartlarla hazırlanan flısu. Projesinde; komşu ülkelere», çevreye, bölge insanına», tarihi ve kültürel değerlere etkieri konusunda gereken hassasiyet gösterilmemiştir. Devlet tarafından SİT alanı ilan edilen Hasankeyfin sular altında bırakılması önemsenmeyecek, çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile bir kültüre ait izler yok edilmek istenmektedir.,,

Şimdiye kadar yapılan çalışmalarla sırrı tam olarak çözülemeyen Hasankeyf te taşınabilecek eser sayısı çok azdır. Bilim, adamlarına göre, Hasankeyfin keşfedilip tüm sırlarının ortaya çıkarılabilmesi için en az 50 yıla ihtiyaç duyulmaktadır.

Ilısu Barajı gerçekleşecek, olursa; Ortaçağın en görkemli ve en gösterişli yapısı olan Hasankeyf Köprüsü, onlarca höyük ve bunlarla birlikte sayısız tarihi eserde sulara gömülerek paha biçilmez bir kültürel değerimiz de yok olup gidecektir. Yalnızca Hasankeyf Kalesi su kotu üzerinde kalacak, ancak Kale de Midyat Kireçtaşlarının tebeşirli seviyeleri üzerinde yer aldığından suyun etkisiyle yıkılmaktan kurtulamayacaktır.

Burada " yalnızca bir tarihin, kaybedilmek istenmesi dışında» Ilısu Baraj projesi sonucu oluşacak yeni baraj gölü nedeniyle,, bölgenin ekolojik dengesi bozularak buradaki fauna ve flora da yok olacaktır;. Ilısu Barajı, tamamlanacak olursa hiç hesaba katılmayan önemli bir sorunun da, bölgede yaklaşık 200 köyden, 80 bine yakın insanın göç etmek zorunluluğu yaşayacağı ger-

çeğidir. Daha önce de bölgede yine zorunlu göçler yaşanmış ve zorunlu göçe maraz kalmış halk, yoğun olarak Diyarbakır' ve Batman gibi illere yerleşmişlerdir. Yerinden, evinden ve toprağından koparılan bu insanlar yeni yerleştikleri şehirlerdeki yaşamla köydeki yaşantıları arasında bocalamış ve yeni yerlerine adaptasyon sorunu yaşamışlardır... Zorunlu göçlerden kaynaklı sorunların neden olduğu bilinen en acı son da; Diyarbakır ve Batman illeri genelinde daha fazla yaşanan, bîr çok gencin intiharlar sonucu yaşamlarını yitirmiş olmasıdır. İlisu Projesinin hayata geçirilmesiyle» zorunlu göçe maraz kalacak 80 bin insanımız daha benzer acılarına yaşamaya, zorlanılıyor.

Hasankeyfin sular altında bırakılmaması için Türkiye¹ Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu birimlerince gelenekselleştirilen Hasankeyf Etkinlikleri» bu yıl da 15-16 Haziran tarihlerinde III kez düzenlendi. Daha önce' iki yıl üst üste gerçekleştirilen etkinlikler, Hasankeyf te tarihi Hasankeyf Köprüsü yanında konser düzenlenerek yapılmıştı. Yapılan bu yıl ki etkinliğin daha anlamlı olması için 16 Haziranda Hasankeyf te yapılacak olan şenlikten önce, etkinlik bir sempozyumla zenginleştirilmek istenildi Bu amaçla 15 Haziranda Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Diyarbakır ve Batman İKK birimlerince Batman'da "Kaybolmakta Olan Tarih **HASANKEYF**¹ konulu bir sempozyum düzenlendi. Sempozyuma; Elektrik Mühendisleri Odası Başkanı Cengiz Göltaş, İnşaat Mühendisleri Odası Genel Sekreteri Ahmet Göksoy, İnsan Hakları Derneği, Başkanı Hüsnü Öndül ve Odamızın, davetlisi olarak Bergama. Köylüleri sözcüsü Oktay Könyar katıldı. Bölge **İKK**ları, Diyarbakır ve Batman Demokratik. Kitle Örgütlerinin yoğun olarak katılım sağladığı sempozyumda» İlisu Projesi enine boyuna tartışıldı. Buna göre; **HISU** Projesinden vazgeçilmesi durumunda **GAP**'ta minimum sapsma **olacağı**nın altı çizilerek,. Türkiye'de zaten

İlisu Barajı,
Hasankeyfi
değil de bir
Efesi veya bîr
Aspemdos'u
sular altında
bırakacak
olsaydı yine
de tarihin
katledilmesi:
uğruna bu proje
gerçekleşir
miydi?

tüketimin çok üzerinde elektrik üretiminin, yapıldığı hatta termik santrallerin tam kapasiteyle **çalıştırılmadığı ve** elektrik enerjisi fazlalığı olduğu, vurgulandı. Bunun yanında Türkiye'de hidroelektrik santraller dışında diğer enerji kaynaklarından (jeotermal, rüzgar vb.) yeterince yararlanamadığı için tek kaynağa dayalı, enerji üretiminin de ulusal güvenliği tehdit edici bir unsur olduğu belirtildi. Sempozyumda İlisu Projesinin yanında, başta Batman'da olmak üzere bölgede birçok yerde kurulan,, adından anlaşılacağına, aksine

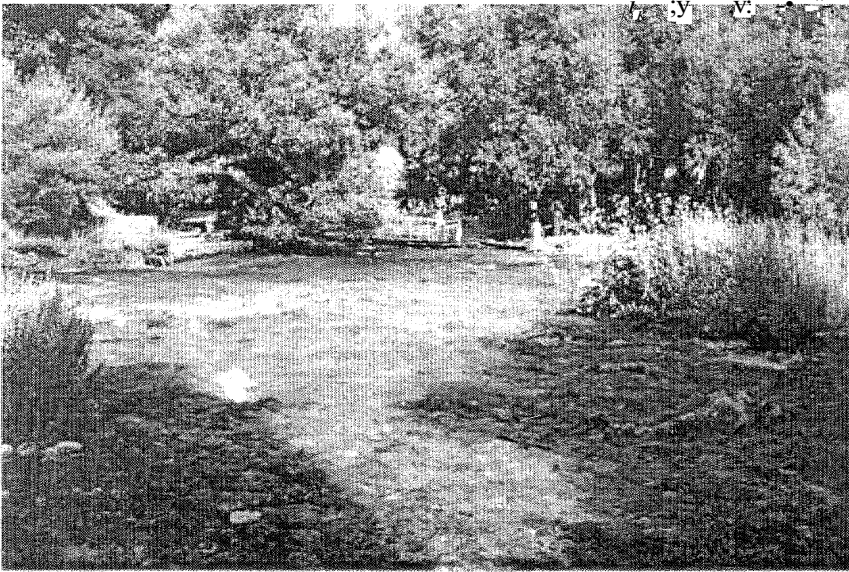
sabit olan Mobil santrallere de dikkat çekildi ve Batman İl yerleşim alanının hemen yanı başında kumlan mobil santralin çevreye olan zararları üzerinde de duruldu.

16 Haziranda Hasankeyf te yapılacak olan etkinliğe izin verilip verilmeyeceğine dair bilgi sempozyum bitimine kadar¹ alınamamıştı. Sempozyum bittikten sonra katılımcılarla birlikte Batman'dan Diyarbakır'a dönülürken, ertesi gün Hasankeyfte tarihi Hasankeyf Köprüsü yanında düzenlenecek olan Efkân. Şeşen konserine, Hasankeyf Kaymakamlığınca "güvenliğin **sağlanamayacağı**"* gerekçesiyle izin verilmediği kararı bildirildi. Konsere izin verilmediği için tabi ki Hasankeyf etkinliğinden vazgeçilemezdi, 16 Haziran günü, Hasankeyf i gezmek ve burada basın açıklaması yapmak için Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Diyarbakır İKK birimleri ile birlikte 11 otobüsle Hasankeyf e gidildi. Hasankeyfte konserin yapılacağı alanda. Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Diyarbakır İKK birimlerince, tarihi Hasankeyfin sular altında kalmaması için yapılan, basın açıklamasının **ardından** mühendis ve mimarlar, yöre halkı, ve Hasankeyf i gezmeye gelenler hep birlikte Dicle Nehrinde el ele tutuşarak,, bir banş halkası oluşturup Hasankeyfin sular altında bırakılmaması için. eylem yaptı,,,

Eylem bittikten sonra sırada eşsiz Hasankeyfin tadını, çıkarmak vardı. İlk gören herkesin

büyülediği Hasankeyf te köprünün altında,, Dicle Nehri içinde kurulan çardaklarda ya **da** suyun içinde kurulan masalarda Dicle Nehrinin serin sularını hissederek oturup balık, yemek herkesin tatması gereken, bir¹ zevk sanırım.

Hasankeyf Kalesini gezmek istediğinizde daha önceden buranın tarihi hakkında bilgi sahibi olmanıza gerek olmadığını **farkedersiniz**. Çünkü daha kaleye girmeden genç rehberler (**kartvizitli, 13-14 yaşlarında**) karşınıza çıkacaktır. Genç rehberler, Hasankeyf in tarihini **sîze** istediğiniz dillerden Türkçe, Kürtçe veya İngilizce olarak geniş **ve** detaylı **bir** şekilde anlatarak sizi gezdirecektir.. Kale içinde; Küçük Saray'ı, Büyük Saray'! **ve o zamanlardan** kurulmuş şehir- su **ve** kanalizasyon şebekelerinin de olduğu harabeleri, gezebilirsiniz. Hasankeyf te görebileceğiniz en güzel, manzarayı. Küçük Sarayın hemen, yanından görebilirsiniz,.. Burada Dicle Nehrini **falezleri** yalayarak genç fazları bile kiskandırabilecek nazlı akışını, Hasankeyf in bir parçası olan mağaraları, Raman dağı, ayaklarının **altındaki** tarihi Hasankeyf Köprüsünü, minaresine çift **merdivenle** çıkılabilen ünlü **El Rızk** Camisini **ve** Hasankeyf e özgü başka ne varsa bu noktadan izleyebilirsiniz. Burada M şiirsel manzarayı izlerken yaşayacağınız duyguların yaşamımızın en güzel **ve** en. kalıcı duyguları olacağını ve yıllarca bu anı unutamayacağınızı, da özellikle belirtmeliyim..

Bir gün Hasankeyf i görme imkanı bulursanız yerli **ve** yabana **turistlerin** çokluğu dikkatiniz:!¹ çekecektir. Bölgeye gelen turistlerin hepsi mutlaka Hasankeyf i **de** görmeye gelmektedir. Tarihi **bir** açık hava. müzesi durumunda olan Hasankeyf; baraj' **yapılmasına gerek** kalmadan yerli **ve** yabana. turistlerin ziyaretinden **fazlasıyla** gelir¹ sağlamaktadır.

Hasankeyf teki, **eşsiz** tarih, zenginliğine' rağmen buraya baraj yapılarak katliam mı yapılmak isteniyor? Talibanin Afganistan'da, yönetimi ele **geçirdikten sonra** burada, bulunan, tarihi. Buda **Heykellerini yıktıklarını tüm** dünya izledi. Yine aynı şekilde Suudilerin, Arabistan'da Türklere ait kalan tek yapı olan **Ecyad** Kalesini yerle bir etmesini de herkes medyadan izlemişti. Bu yapılan tarih katliamlarını izleyen herkesin şu soruyu kendisine sorması gerekmektedir **Tarihî Hasankeyfin sular altında bırakılarak katledilmek istenmesinin**» Taliban **ya da Suudilerin** yaptığı tarih katliamlarından **bir farta olacak** mıdır?"

İlusu Barajı» **Hasankeyfi** değil de bir Efesi veya bir **Aspendos* u** sular altına bırakacak olsaydı yine de tarihin katledilmesi uğruna bu proje gerçekleşir miydi?

Dünyada **ve ülkemizde** yapılan barajların doğal dengeye **ve** çevreye verdiği zararlar günümüzde halen tartışıla gelmektedir. 1902 yılında Mısır'da, Nil Nehri üzerinde **kurulan** **ve** dünyanın

en büyük barajı olan Assuan Barajı'nın yıllar sonra Nil **Vadisindeki** doğal, dengeye **ve** çevreye verdiği zararlar **bilim** çevrelerce halen tartışılmaktadır. Ülkemizde ise¹ Fırat Nehri üzerinde **kurulan** Birecik Barajından kaynaklı nemden dolayı yöre ikliminin hızla değişmesi **yüzünden** yıllardır Bireciklin simgesi olmuş Kelaynak Kuşlarının nesli tükenme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Büyük umutlarla gerçekleştirilen,

GAP daha tamamlanmadan, sulamadan kaynaklı olarak toprağın çoraklaşması da ekolojik dengenin bozulmaya başladığının bir kanıtı değil midir? Yine yakın zamanda bir tarih kenti Zeugma'da sular altına gömülerek geçmişe ait her şey sular altında bırakılmıştı. Aynı şekilde Devlet tarafından Milli Park ilan edilen Munzur Vadisi de yapılması planlanan barajlarla yok edilmek istenmektedir,

1971 yılında dünyanın sayılı **güzelliğine ev** sahipliği yaptığı için. Devlet: tarafından, 42 bin hektarlık Munzur **Vadisi Milli Park** ilan edilmiştir. Bir yerin Milli Park olabilmesi için, her türlü bilimsel araştırmalara uygun olmasının yanında, sosyal» kültürel, ve turistik, değerlere sahip olması gerekmektedir.

Munzur Vadisi şimdi hiçbir alternatif yokmuş gibi, Munzur Projesiyle suya boğulmak isteniliyor. Munzur Projesi kapsamında yer alan Konaktepe I ve Konaktepe II hidroelektrik santralleri ve bunlara su tutmak için yapılacak olan 6. barajla birlikte toplam 8 barajın Munzur Vadisinde yapılması planlanıyor. Bu projelerin gerçekleştirilmesi **işi**, Bakanlar Kurulu Kararı'yla Türk ve ABD firmalarından oluşan bir konsorsiyuma verilmiştir.

Munzur Projesi ile hedeflenen enerji miktarı» Türkiye düzeyinde hidrolik **kaynaklardan** elde edilen, **enerjinin** sadece % 0,9'u kadardır. Munzur **suyu** gibi yüksek türbülanslı **nehirler-** de yapılacak olan barajların **ömürlerinin** çok **kısa** olacağı, **da bilinmelidir**. Astarı yüzünden pahalı olan bu projenin kar amaçlı yapılma ihtimali **kesinlikle** yoktur. Amaç Munzur'un doğasını bozmak istemeden, enerji elde etmek olsaydı, yılın her ayı yüksek rüzgar enerjisi potansiyeline sahip olan Munzur'un, yüksek rakımlı tepelerine kurulacak rüzgar enerji üniteleriyle bu sorun çözülebilirdi,,

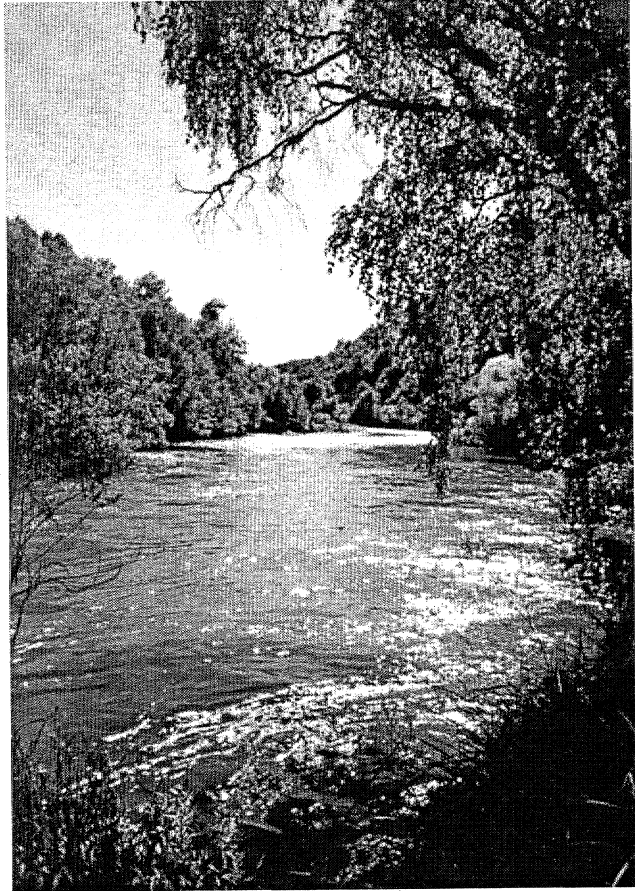
Munzur **Vadisinin** vahşi hayatını oluşturan faunada; vaşak» ayı» kartal, geyik,, Avrupa'da korunan istisnai türlerden olan Çengel Boynuzlu

İnsanlık içinmiş gibi görünen ve kalkınma amaçlı yapılan bu yeniliklerin, yıkım aracı haline geldiği açıktır.

ve Bezuvar dağ keçileri» dünyanın başka coğrafyasında hemen hemen bulunmayan Ur kekligi, yalnızca bu vadide bulunan 15 kadar kebek türü, nadir olarak bulunan Munzur'a özgü kırmızı pullu alabalık ve daha bir çok canlı türü yaşamaktadır. Florası da çok zengin ve çeşitli olan Munzur Vadisi'nde buraya özgü meşe türleri, erken açan endemik bitki türleri kokulu bitkiler; tıbbi bitkiler, boya. bitkileri ve yem bitkileri de bulunmaktadır.,

Projenin, gerçekleştirilmesi durumunda yok edilecek olan yalnızca fauna ve flora değildir. Munzur'a özgü **Halvori** Gözeleri Munzur'un kenarında büyümüş çocukların geçmişi, Laç deresinin kanlı öyküsü ve orada yaşama dair ne varsa her şey yok, edilmek üzere harekete geçilmiştir.,

Su kaynaklarının, **kullanılmasındaki tek-** **nolojik gerilikler ile hükümetlerin** uygulama

venilikleri ve bütün ülkeler tarafından kabul edilmiş uluslar arası bir suyunun olmaması, suyun önemini arttırmakta hatta suyu tenikele hale getirmektedir. Sınır ötesi nemrilerin kontrol altında tutulmasının stratejik öneminin olduğu bililmelidir. Ayrıca suyun birçok baraj gölünde depolanıp bekletilmesiyle su içindeki minerallerin bir kısmının buralarda tutularak, minerallerce azalan su sınır ötesine giderek ve buradaki tarımlar alanları da bundan nasibini alacaktır.

İnsanlık içinmiş gibi görünen ve kalkınma amacıyla varılan bu veniliklerin yıkım aracı haline geldiği açıktır. Bu nedenle doğanın ve çevrenin korunması günümüzün olduğu kadar yüzyıllar da temel sorunlarından biridir. Butun dünyada ve ülkemizde vıkarak değil, koruyarak kalkınma modeli uygulanmalıdır. Aksı takdirde insanlığın suyla ovurunun dünyayı yaşanmaz hale getirmesi kaçınılmazdır.

Hasankeyf ve Munzur gibi kültürel miras değeri olan yerler, UNESCO ve Avrupa konseyi öncülüğünde imzalanan sözleşmelere göre; tarih, sanat ve bilim açısından istisnai evrensel değerlerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki diğer varlıklar, kitabeler, mağaralar, yapı toplulukları ve sitedir. Kültürel Miras insanlığın ortak mirası olduğu gibi aynı zamanda bilimsel ve tarihi araştırma gerektirir. Kültürel mirasın yalnızca eser olmayıp aynı zamanda geçmiş zamana ait verilerdir. Kültür üretmek ise sadece veriyi kullanmakla mümkün değildir. Veri bilimsel ya da bilimsel olarak yok edilirse bilgiye ulaşma imkanı da yok edilmiş olur.

Türkiye Kültür Varlıkları ile ilgili mevzuatını 1983 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nı çıkartarak corra oluşturmaya başlamıştır. Türkiye ayrıca;

- 1993 yılında, Avrupa Kültür Anlaşmasına (Paris Sözleşmesi)
- 1981 yılında, Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi'ne (Barcelona Sözleşmesi)
- 1988 yılında, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi'ne (Granada Sözleşmesi)
- 1994 yılında, Avrupa Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi'ne (Bern Sözleşmesi)
- 1999 yılında, Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ne (Malta/Valetta Sözleşmesi)

imza atarak sözleşmelerin getirdiği yükümlülükleri yerine getirmeye taahhüdünde bulunmuştur. Fakat uyguladığı projeler bütün bu sözleşmeleri hiçe sayar niteliktedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1971 yılında Milli Park ilan ettiği Munzur Vadisi'ni ve 1981 yılında Sit alanı ilan ettiği Hasankeyf'i, Anayasası'na ve yukarıda belirtilen sözleşmelere göre korumakla yükümlüdür.

Yine de bu yükümlülük yerine getirilmeyip, buradaki baraj yapmak isteniyorsa, söylenecek tek söz kalıyor:

Hasankeyf'i imve Munzur'u ma dokunma, dokundurtma. J!

